

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון ר'

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות צדקה

נושאי השיעור:

חיוב צדקה במחשבה. סמכות התורם על התרומה לאחר שנתרמה. סמכות הקונה מצוה על תרומתו קודם שנתן את הכסף. סמכות המתנדב נדבה קודם שנתן את הכסף. פרסום דו"ח על ידי הגבאים. העברת כסף שבקופה למוסד אחר. שינוי תרומה ליעוד אחר על ידי הגבאי. אמר שתורם "למקדש". חרטה על התחייבות לצדקה. התחייב למקום אחד, האם יכול לשלם למקום אחר. הבטיח לחברו כסף, האם חייב לקיים. אסמכתא בצדקה. אינו זוכר כמה התחייב. תשלום ארנונה עבור בתי כנסת.

חיוב צדקה במחשבה

א. שאלה: מי שביקש צדקה בבית הכנסת, והאדם הוציא מטבע מכיסו על מנת להביא לו אבל הוא כבר הספיק לצאת מבית הכנסת, כיצד יש לנהוג במטבע?

תשובה: אדם שקיבל על עצמו לתת צדקה, חייב לקיים¹.

ונחלקו הפוסקים האם חייב לתת את המטבע לאותו עני? אבל בנידון שלנו המיקל יש לו על מה לסמוך, כיון שלא אמר בפיו

בפירוש לתת לו, אלא רק חשב בלבו, ונחלקו הפוסקים באופן שרק חשב בלבו ולא אמר בפיו, האם חייב לתת צדקה (והובא בהגהת הרמ"א סימן רנח סי"ג). אם כן יש לנו כאן ספק ספיקא להקל.

ומכל מקום ראוי לצאת אחר העני ולהעניק לו את המטבע. הגרש"ז אורבך אמר שמי שלא נזהר בזה קרוב להיכשל באיסור נדרים שידוע מה נאמר עליהם בגמרא. ומכל מקום המיקל יש לו על מה לסמוך.

¹ מרן בבית יוסף יו"ד (סוף סימן רנח) הביא מחלוקת הראשונים אם חייב לקיים המחשבה שחשב לתת צדקה. ופסק הרמ"א (שם סעיף יג): אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה, חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה, אלא שאם אמר מחייבין אותו לקיים. ויש אומרים שאם לא הוציא בפיו, אינו כלום. והעיקר כסברא הראשונה. וכן דעת מרן השלחן ערוך (ח"מ סימן ריב סעיף ח'). וע"ע בש"ע או"ח סי' תקס"ב ס"ו שמועיל לקבל תענית בהרהור. וע"ע בשו"ת אבקת רוכל סי' פ"ג סד"ה (תשובה).

² כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח סי"ב): אמר לתת לחבירו מתנה, אם הוא עני, הוי כנדר לצדקה ואסור לחזור בו. ובגליון מהרש"א כתב

שמהש"ך (סימן פז סק"ז) מוכח שאינו יכול לשנות לתת לעני אחר. ובקצות החושן (סימן ריב ס"ק יב) הביא שיש שהסתפקו אם יכול לשנותו וליתנו לעני אחר. ונראה שכיון שיכול לשנותו למצוה אחרת, וכמו שכתבו התוספות (ערכין ו:), הוא הדין בנודר לפלוני עני, כיון דלא אמרינן אמירה לגבוה, בצדקה לעניים, ואינו אלא משום נדר דכתיב בפ"ך זו צדקה, רשאי ליתנו לעני אחר. והביא שמהגהות מימוניות (פי"א מהלכות זכיה אות ד') משמע שחייב לתת לאותו עני, וכתב לדחות שהגהמ"י ס"ל דאמירה לגבוה אמרינן נמי באמירה לעני, אבל לפי דעת רוב הפוסקים שחולקים בזה, ולדבריהם יכול לשנותו לעני אחר. ונמצא שנחלקו בזה הפוסקים.

ומחמת כן טוב לעשות תנאי מראש בפיו ובליבו לכל השנה כולה, שכל מה שמוציא לתת צדקה עבור אדם או מוסד מסויים, הכל הוא בלי נדר³. וכך ודאי שאינו מתחייב לתת את הכסף לאותו עני. כמובן שיש לעשות את התנאי קודם שיפגוש עני, כי בשעה שמגיע עני, האדם לא חושב קודם להוצאת המטבע ויכול לבוא לידי מכשול.

סמכות התורם על התרומה לאחר שנתרמה

ב. שאלה: אדם שתרם סכום כסף לבית הכנסת, ולאחר תקופה מסוימת מבקש שהגבאים יקנו ספרי יסוד לבית הכנסת כגון ספרי הלכה וכדומה, והגבאים טוענים שיש דברים דחופים יותר לפי שיקול דעתם. האם התורם יכול לדרוש שיעשו כדבריו או שיחזירו לו את הכסף?

תשובה: כיון שכבר מסר את הכסף, אף על פי שלא היה חייב לתת, כגון שלא קנה עלייה בכסף אלא רק התנדב אותו לבית הכנסת בעלייה לתורה או בהזדמנות אחרת, מכל מקום אין לו סמכות לדרוש שיעשו בכסף כדבריו.

וכמבואר בשלחן ערוך (סימן רנ"ה): מי שנתן ממון לגבאים לצדקה, אין לו ולא ליורשיו שום כח בהן. והקהל יעשו הטוב בעיני אלוקים ואדם.

כלומר, על הגבאים להשתמש בכסף לדבר הנצרך ביותר.

אמנם יש גבאים שנוהגים שלא כשורה, הם מפקידים את כל הכסף בבנק, וכאשר מצטבר סכום גדול והם רואים שאין כביכול מה לעשות בכסף, הם מחליפים את כל הריצוף או הרהיטים וכדומה, אף שבאמת יש דברים חשובים יותר לעשות בכסף כגון להביא רבנים שימסרו שיעורו תורה, לייסד כולל אברכים וכדומה.

אבל אם צריך להכריע בין שני דברים חשובים ונצרכים, כגון שהתורם רוצה לקנות בהם ספרי קודש, והגבאים חושבים שטוב יותר להשתמש בו עבור שיעורי תורה בבית הכנסת, אין לתורם סמכות לקבוע מה יעשו בכסף. ולגבאים יש חוב כלפי שמיא לעשות את הטוב והראוי ביותר.

סמכות הקונה על תרומתו קודם שנתן את הכסף

ג. שאלה: אדם שקנה עליות לספר תורה או פתיחת ההיכל וכדומה, ומסרב לתת את הכסף לגבאים ורוצה להעבירו לרב שימסור שיעורי תורה בבית הכנסת, האם רשאי לעשות כן?

תשובה: כאן הנידון שונה מהשאלה הקודמת, שבמקרה זה עדיין לא מסר את הכסף לגבאים. ואם כן לכאורה יש להקל שיעשה כראות עיניו. שהרי כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנ"ה) מי שנתן ממון לגבאים, אין לו שום כח בהן, ומשמע שאם עדיין לא נתן, יכול לעשות כראות עיניו.

אולם בשלחן ערוך (סימן רנ"ו) מבואר שאנשי עיר אחת שהלכו לעיר אחרת, ושם עשו תענית ציבור וקבעו חכמי העיר לתושבים לתת סכום לפדיון נפש, והאורחים נתנו צדקה יחד איתם, כשהזורים לעירם רשאים לקחת את הכסף הזה לעניי עירם.

וכתב הש"ך (סי' רנ"ו) שזו דוקא בנתנו צדקה, אבל אם קנו שם מצוות, כגון עלייה לתורה, גלילה וכדומה, חייבים לתת את הכסף לבית הכנסת שבאותה העיר, ואינם רשאים לתת את הכסף לעניי עירם, מפני שתרמו את הכסף לאותו בית הכנסת.

והוסיף הש"ך שיש בזה הפסד לצדקה, שאם הם לא היו קונים אחרים היו קונים את המצוה הזו, ולכן למעשה חייבים לתת את הכסף לאותו בית הכנסת.

והוא הדין בנידון שלנו, שיש גבאים שנתמנו על ידי הציבור כדי לנהל את כספי התרומות וענייני בית הכנסת, ואין אדם שרשאי לעשות כרצונו בכספי התרומות חוץ מהגבאים, שהרי אם הוא לא היה קונה את המצוה הזו, אחרים היו קונים ומעבירים את הכסף לגבאים, וכשהוא רוצה לעשות בכסף כדעתו נמצא שמפסיד את בית הכנסת.

ולכן למעשה חייב התורם לתת את הכסף לגבאים ואין סמכות בידי לעשות בכסף כרצונו.

סמכות המתנדב נדבה קודם שנתן את הכסף

במקרה שהמתפלל לא קנה מצוה אלא רק התנדב סכום לבית הכנסת לאחר שעלה לתורה, אם ידרוש לעשות בכסף כרצונו אין כאן שום הפסד לבית הכנסת שהרי התנדב מעצמו, וכיון שלא נתן את הכסף לגבאים והוא עדיין ברשותו, יכול לדרוש לעשות בכסף כדעתו, כגון דוקא לקנות ספרי קודש מסויימים.

בסיכום: אם כבר נתן את הכסף לידי הגבאי, בין אם התנדב ובין אם קנה מצוה, אינו יכול לדרוש שיעשו בכסף כרצונו.

³ וכבר כתב מרן בהלכות נדרים (סימן רג"ד) שצריך לזהר שלא ידור שום דבר, ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו, יתן מיד, ואם לאו, לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר: בלא נדר.

ולפי זה אין חיוב לתת את הדו"ח בפני כל הקהל, כי ידוע שכמה דברים צריך לתת מכספי ציבור ואין לגלותם לכל אדם. אלא יתנו את הדו"ח בפני רב הקהילה, הדיין וכדומה.

העברת כסף שבקופה למוסד אחר

ה. שאלה: קופת צדקה הנמצאת בבית, והנהלת אותו המוסד אינם באים לקחת את הכסף שבקופה, האם רשאי לתת את הכסף למוסד אחר?

תשובה: מיד כאשר נותנים תרומה לקופה מסוימת זכו בה בעלי המוסד, ולכן צריך לאתר את המוסד שהקופה שלו ולהעביר לו את הכסף.

הרמ"א (סימן רנו ס"ד) כותב דין דומה לזה, אם אמר שתרומה זו עבור עניי עיר פלונית או עבור עניי מסויים, אסור לגבאים לשנות את התרומה ואפילו שרוצים להעבירה למטרה חשובה יותר, כגון תלמוד תורה.

וביאר הש"ך, שכיון שאמר כסף זה עבור עניי עיר פלונית, מיד זכו בזה אותם עניים, והוי כאילו הממון בא לידם.

ומזה למדו הפוסקים שהוא הדין לכל מוסד של צדקה, שמיד כאשר נתן כסף בקופה שלו, המוסד זכה בזה ויש לאתרו ולהעביר לו את התרומות.

ולכן למעשה, יש לחפש אחר אותו המוסד ולהעביר לו את הכסף. אין קושי גדול באיתור מוסדות. לכל מוסד יש מספר טלפון מסודר ויש ליצור איתם קשר. ופשוט שאין צריך להעביר לו את אותם המטבעות, אלא יכול להעביר את הסכום בלבד.

אבל אם התורם כבר לא מעוניין לתרום לאותו מוסד, וכגון שקשה עליו הטרחה בהפקדת סכום מועט בבנק עבור אותו המוסד, ולאחר שהעביר את הכסף רוצה מעתה לשים בקופת המוסד כסף עבור מוסד אחר, רשאי לעשות כן. אין צורך להוריד את המדבקה וכדומה, אלא כיון שבדעתו לתרום למוסד אחר, רשאי לעשות כן. ומכל מקום, הכסף שהניח בקופה קודם לכן, כאשר עדיין היה בדעתו להביא אותו למוסד הראשון, חייב להעביר לו ואסור לתתו למקום אחר.

והוא הדין בבתי כנסיות וכדומה, מיד כששם את הכסף בקופה, בית הכנסת זכה בו ואין להעבירו למקום אחר.

שינוי תרומה לייעוד אחר על ידי הגבאי

ו. שאלה: כשאדם נזקק בא לבית הכנסת ומספר את מצבו הקשה ומציג מסמכים והמלצות, והגבאי מרחם עליו ורוצה להעניק לו סכום כסף מקופת בית הכנסת, האם רשאי לעשות כן?

אבל אם עדיין לא נתן את הכסף, יש חילוק בדבר: אם קנה בו עלייה לתורה וכדומה, אינו יכול לקבוע מה יעשו בכסף. ואם התנדב מעצמו להביא סכום כסף, יכול לקבוע מה יעשו הגבאים בכסף.

נמצא, שדוקא אם התקיימו שני התנאים: א' שהתנדב את הכסף מרצונו, ב' שעדיין לא מסר אותו לגבאים, יכול לקבוע מה יעשו בכסף שתרם.

פרסום דו"ח על ידי הגבאים

ד. שאלה: בית כנסת שיש בו פעילות ענפה והגבאים אינם מפרסמים דו"ח של הוצאות והכנסות, ואנשים דורשים שהגבאים יפרסמו דו"ח הכנסות והוצאות, האם ניתן לחייב את גבאי בית הכנסת לפרסם את הדו"ח?

תשובה: מתפללי בית הכנסת שדורשים דו"ח על ההוצאות וההכנסות, אם אותם גבאים נתמנו בחזוקה, כגון ע"י העירייה וכדומה, חייבים לפרסם דו"ח. אבל גבאי רגיל שנתמנה בהסכמת המתפללים וידוע שהוא ישר וצדיק, אינו מחויב לתת דו"ח. ומכל מקום טוב לתת דו"ח. וכאשר נותן את הדו"ח, אין חיוב לפרסם הכל בפני כל הקהל, אלא בפני רב, דיין וכדומה.

מבאר את מקורות הדין: מבואר בגמרא (ב"ב ט.) ובשלחן ערוך (סימן רנו ס"ב) שאדם שמינו אותו לצדקה על ידי ועד וכדומה, לא עורכים עמו חשבון בצדקה כמה כסף הוציא וכדומה, זכר לדבר שנאמר "ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים" (מלכים ב' יב טז).

כלומר, שאסור לחשוד בגבאים שנוהגים שלא כהוגן בכספי ציבור.

גם להלן (סעיף ז') כתב מרן שגבאי צדקה אם יחרפוהו העניים (וכל שכן העשירים), אין לו לחשוש, כי יותר זכותו גדול. הוא צריך לעשות מלאכתו נאמנה, ואין לו לחשוש מאנשים.

והוסיף הרמ"א (שם סעיף ב') שמכל מקום, כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב לתת להם החשבון, כמו שמצינו במשה רבנו שעשה את החשבון "אלה פקודי העדה משכן העדות" וכו'. וכל זה בגבאים כשרים, אבל מי שאינו כשר שנתמנה באלמות ובחזוקה, חייבים לתת דין וחשבון. והוא הדין בכל האמונים על הציבור.

עם זאת, מבואר בדרכי משה (סק"א) בשם מהר"י וייל (סימן קעג), שאם קוראין עליו תגר שלא נהג כשורה, וחושדין אותו בדבר שראוי להסתפק בו לפי ראות עיני הדיין, אז פשוט שצריך לתת חשבון. אבל אין צריך לעשות חשבון לפני כל מערער עליו, כי ידוע שכמה דברים שצריכים להוציא ממצעות הציבור, שאין לגלות אלא לצנועין. וכן פסק הש"ך (סק"ג).

תשובה: גבאי צדקה לא יכול לשנות את התרומות שניתנו לו לצורך מסוים ולהשתמש בהם לצורך אחר.

אבל אם מינו את הגבאי להיות אחראי על כמה קופות, וכולם סומכים על שיקול דעתו, יכול להשתמש בהם לצורך אחר⁴.

לפיכך יש לבחון כל מקרה לגופו. ישנם בתי כנסת שהתרומות מיועדות עבור הוצאות בית הכנסת, שיעורי תורה וכדומה בלבד. ויש בתי כנסת שהכל יודעים שהנהלת בית הכנסת מקיימת פעילויות נוספות, כגון חלוקת סלי מזון וכדומה.

במקומות שהתרומות מיועדות למגוון צרכי הציבור, גם לדברים מעבר להוצאות קיום מניני תפלות בבית הכנסת, אפילו שהמקרה שהגיע לפני הגבאי לא נכלל ממש בפעילות הקהילה השגרתית כגון חלוקת סלי מזון, מכל מקום כיון שיש בפעילות גם תמיכה בנזקקים, וגם המקרה שהגיע לפני הגבאי הוא למעשה סיוע לנזקקים בענייני רפואה, רשאי להוציא מקופת בית הכנסת ולתת לעני.

אבל במקום שהתרומות מיועדות להוצאות בית הכנסת בלבד, הוצאות החשמל והמים וכדומה, אסור לגבאי להוציא מהקופה עבור הוצאות אחרות, מפני שכוונת התורמים היא עבור בית הכנסת בלבד.

ואם רוצה להוציא לצורך מטרה חשובה יותר, מותר מפני שמעלין בקודש ואין מורידין (ע"י סימן רנט ס"ב וש"ך סק"ה). ובתנאי שזה לצורך אנשי הקהילה בזה (ע"י סימן רנח סעיפים ד' – ה').

נידון נפוץ בחו"ל, שישנם רבנים שמתרימים בבתי כנסיות, והגבאי מכריז שגם הוא תורם עבור אותו מוסד מקופת הקהילה. והדין בזה, שאם רגילות המקום להוציא גם עבור דברים מזדמנים כגון אלה, רשאי הגבאי לתת מקופת הקהילה. אבל אם הרגילות

היא להשתמש בכסף עבור בית הכנסת בלבד, אפילו שמתרימים ללימוד תורה שהוא דבר חשוב יותר, אין לתת מקופת הקהילה.

אמר שתורם למקדש

ז. שאלה: אדם שעלה לתורה ואמר שתורם "מאה שקלים למקדש", כיצד יש לנהוג בזמננו שעדיין לא נבנה בית המקדש?

תשובה: לכתחלה יאמר שתורם לבית הכנסת ולא יותר, ואם רוצה בכל זאת יאמר "למקדש מעט" וכלשון הפסוק בספר יחזקאל (יא יז) "ואהי להם למקדש מעט".

וכך כתב הרמ"א (סימן רנח ס"א): לא יאמר סלע זה להקדש אלא לצדקה, ואם אמר ל"הקדש" סתם, מן הסתם כוונתו לצדקה לעניים, אבל אם אומר שהתכוון באמת להקדש, אין לו תקנה ליהנות ממנו, וצריך לשאול לחכם ומתירים לו בחרטה כשאר נדר. (ע"י שם).

ולכן לכתחלה אסור לומר למקדש, ובדיעבד ישאלו אותו למה התכוון. אם אמר לבית הכנסת, הכסף ילך לבית הכנסת.

ואם אמר שכוונתו לבית המקדש, כתב הרמ"א שצריך לשאול לחכם ומתירין לו בחרטה כשאר נדר.

גם אם אמר בסתם, בדרך כלל כוונתו לבית הכנסת. אמנם הרמ"א כתב שאם אמר בסתם כוונתו לעניים, אבל היום יותר מצוי שאומרים בלשון הזו כאשר רוצים לתרום לבית הכנסת⁵.

חרטה על התחייבות לצדקה

ח. שאלה: אדם שקיבל על עצמו לתת סכום כסף גדול לצדקה, וכעת מתחרט על רצונו לתרום מחמת שחפץ להשקיע את הכסף בשיפוצים בביתו, וכדומה, האם יכול להתחרט?

תשובה: בשעה שמתחייב האדם לתת צדקה עליו להזדרז ולשלם את חובו כדי שלא יעבור בבל תאחר.

אם יש עניים חובה לתת את הכסף מיד לעניים, ואם הוא צריך לתת לגבאי, עליו לשלם מיד כשיפנה אליו הגבאי.

אבל אפשר לעשות התרת נדרים. כן כתב הרא"ש בתשובה (כלל י"ב סי' ב') שהרי אפילו אם נדר להביא קרבן לבית המקדש יכול

⁵ הלכה דומה מצינו בפסח, שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן תסט) שאסור לומר בשר זה "לפסח", אלא יאמר בשר זה לחג, שאם אומר "לפסח" נראה שהקדישה לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ. ואפילו שלא מתכוון לקרבן, יש להזהר בכך לכתחלה.

האחרונים דנים גם שם מה הדין בדיעבד שאמר בשר זה לפסח, וכתב הרב כ"ח החיים (סוף אות א') שישאלו אותו למה התכוון. ואם אמר שהתכוון לחג הפסח, הבשר מותר, אבל מלמדים אותו שלכתחלה לא יאמר כך.

⁴ כן מבואר בשלחן ערוך יו"ד (סימן רנו ס"ד): היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה, הרי זה יכול לשנות לכל מה שייראה לו מצרכי הציבור.

וכתב הרמ"א שהוא הדין ביחיד שהתנדב צדקה ונתן לגבאי, שיכול הגבאי לשנות את הייעוד של התרומה מקופה אחת לקופה אחרת (ע"י ש"ך סוף סק"ח). ודוקא אם ידוע שהגבאי הזה ממונה על כמה קופות צדקה ונותן מידי פעם כפי הצורך. (ע"י שו"ת רע"ק איגר מהדו"ק סימן קנ"ה וגם אני מסופק, ובשו"ת דברי יעקב תנינא ח"ו"ד סימן מב, ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קכד, ובדרך אמונה פ"ט ס"ק נ"ב).

ואפילו אם הוא רק גבאי, כיון שהוא ממונה על קופות הצדקה ואנשים סומכים עליו, רשאי לשנות. (ע"י רדב"ז פ"ט מהלכות מתנות עניים ה"ז, ועוד).

להישאל על נדרו, וכל שכן אם נדר לתת כסף לצדקה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ו): הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו, אלא אם כן נשאל לחכם והתיר לו. וגם בהלכות נדרים כתב מרן (סימן רכח סעיף מב): נדר להתענות או לצדקה, יש לו התרה על ידי פתח וחרטה⁶, והוא שלא באה הצדקה ליד גבאי. ואם נתן מקצת, יכול הוא להשאל על השאר. אולם בפתחי תשובה (סק"ז) הביא תשובת הרדב"ז (ח"ד סימן אלף רד) שלכתחלה אין לאדם להתיר נדרי צדקה, משום שעל ידי זה הוא מפסיד את העניים. וגם מרן בבית יוסף (סימן רג) הביא דברי הסמ"ג (ל"ת רמב דף עג ע"ד) שעל נדרי צדקה לא ישאל אלא מדוחק. לפעמים אדם נקלע לחובות ויש עליו נדרי צדקה, כיון שהוא חייב כסף לאחרים, או שצריך את הכסף לטיפולים רפואיים, יכול להישאל על נדרו. (וכ"פ מרן ראש הישיבה שליט"א בהקדמתו לשו"ת בית נאמן חלק א' עמוד יד, שיכול להשאל על נדרו). אבל ללא צורך גדול אין לאדם להתחרט כי הוא מפסיד את העניים. (עי' ריטב"א פסחים מו, ועוד).

התחייב למקום אחד, האם יכול לשלם למקום אחר

ט. שאלה: אדם שהתארח אצל חברו ונדב סכום מסויים בעלייה לתורה, במוצאי שבת חזר לעירו ואין לו דרך להעביר את התרומה לבית הכנסת שהתפלל בו, האם רשאי לתת את התרומה לבית הכנסת בעירו?

וכן רבנים המתארחים בבתי כנסת בשבתות, ומתרימים את הציבור ואנשים מתחייבים לתת סכום מסוים, ולאחר השבת הרב הלך מהעיר, ונשאר הכסף בידי התורם. האם צריך לאתר את אותו הרב ולהביא לו את הכסף שהתחייב לו, או שיכול לתת את התרומה למקום אחר?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ה): האומר תנו מאתיים זוז לעניים, יתנו לעניי אותה העיר שדר בה.

כלומר, אדם שאמר בסתם שיתנו צדקה מכספו לעניים, אי אפשר לתת מכספו לעניים שאינם בני העיר, אלא חייבים לתת לעניי העיר שגר בה. וכתב הרמ"א שבמקום שיודעים כוונתו שלא כיוון לעניי אותה העיר לבד, כגון במקומות שדרך עשירים ליתן לצדקה הרבה בשעת מיתתו, ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים,

⁶ ובערך השלחן (סימן ר"ג אות ב') ובדרך אמונה (הלכות תרומות פ"ד ה"ז בבה"ל ד"ה ה"ז נשאל) הוכיחו שדעת ראשונים רבים שאין צריך פתח וחרטה, ודי בחרטה. וע"ע בספר כל נדרי (פ"ט סט"ו).

הולכים אחר זה. (כי לעולם הולכים אחר כוונת הנודר. ביאור הגר"א).

הש"ך (סק"ח) הביא את דברי הב"ח, שבאדם שאינו גר במקום מסויים אלא מחליף מקום מגוריו מידי פעם בפעם, יתנו את התרומה לעניי העיר שהיה בה בזמן שנדר. (וע"ע בהגהת הרמ"א במחייב עצמו בקנס).

נמצא שצריך לתת את הצדקה למקום שהתורם התחייב לתת. וגם אם לא אמר מפורש להיכן לתת, אנחנו דנים ומשערים למי לתת, ולא אומרים שהעיקר שיתן כסף זה לצדקה ואין הבדל להיכן יתן. בנידון שלנו ברור הדבר שכוונתו היתה לתת את תרומתו לקהילה שתרם לה, ולכן אינו יכול לתת לבית כנסת אחר⁷.

ולכן למעשה יפקיד לחשבון הבנק של בית הכנסת ההוא, או שיעביר את הכסף לאדם שיוכל לתת אותו להם. וצריך להזהר להזדרז לתת את התרומה כדי שלא יעבור חלילה בבל תאחר. אמנם הפסוק "לא תאחר לשלמו" מדבר על נדרים ונדבות לבית המקדש, אבל מסיום לשון הפסוק שאמר "אשר נדרת בפיד", דרשו חז"ל (ר"ה ו.) בפיד זו צדקה, ועל כן יש איסור דאורייתא לעכב כסף שאדם התחייב לצדקה.

הבטיח לחברו כסף, האם חייב לקיים

י. שאלה: אדם שהבטיח לחברו סכום מסויים, או שהבטיח שיבוא לעזור לו בהעברת דירה וכעת הדבר לא מסתדר, האם חייב לקיים את הבטחתו?

⁷ לכאורה אפשר להקשות על כך מדין אחר: מבואר בגמרא (מגלה כז.) ובשלחן ערוך (סימן רנו ס"ו) שאדם שנסע לעיר אחרת לצורך עסקים וכדומה, ופסקו עליו אנשי העיר שם לתת צדקה, הרי זה נותן לעניי אותה העיר. ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה, נותנים, וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם. נמצא שאפילו אם נתן בפועל, יכול להוציא מהם את הכסף ולתת אותו למי שיחפוץ, ולכאורה הוא הדין כאן שאפילו אם כבר נתן את הכסף לבית הכנסת יכול להוציא מהם ולתת אותו לבית הכנסת בעירו, ועל אחת כמה וכמה אם עדיין לא שילם להם.

אבל למעשה אין לדמות לנידון שם. מבואר בהגהת הרמ"א ובש"ך (ס"ק יב) שם שמדובר במגבית שעשו בני העיר, וכגון שנכח שם באחת השבתות הסמוכות לחג הפסח, ובשבת זו נוהגים בקהילות ישראל להכריז על מגבית קימחא דפסחא עבור עניי העיר, והגבאי עובר בין אנשי העיר ומבקש מהם לתרום, וגם האורח תרם מפני החשד, שכולם מקיימים מצוה והוא לא מקיימה, ולכן התחייב. אבל למעשה הוא רוצה לתת לעניי עירו שהרי עניי עירך קודמים, ולכן יכול לקחת את הכסף לעניי עירו, שמתחילה התכוון לכך. אבל אם התכוון לתרום לקהילה שמתארח שם, אינו יכול לתת את התרומה למקום אחר.

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ב): אמר ליתן לחברו מתנה, אם הוא עני, הוא נחשב כמו נודר לצדקה ואסור לחזור בו.

וצריך לבאר מהי ההגדרה של עני. אמנם בשלחן ערוך (סימן רנג ס"א) מבואר שמי שיש לו מאתיים זוז ואינו מסתחר בהם, או חמישים זוז ומסתחר בהם, לא יטול מן הצדקה כיון שאינו בגדר עני. ומבואר בטור (שם) שהוצאה משפחתית לשנה שלמה היתה מאתיים זוז⁸.

אבל כתב מרן בשלחן ערוך (שם ס"ב), יש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריחוק, ודברים של טעם הם.

לפי זה יוצא שגם אם יש לו מאתיים זוז, יתכן שעדיין יש לו הגדרה של נזקק ואם חברו אומר שיתן לו מתנה, מחוייב לתת מדין נודר לצדקה.

לכן למעשה הכל לפי הענין.

הבטיח לחבירו סיוע בגופו

וצריך לברר מה הדין אם לא הבטיח לחבירו כסף, אלא רק עזרה בהעברת דירה וכדומה.

הש"ך (חו"מ סי' רמג סק"א) הביא דברי מהרי"ק (סימן קלג) שכתב שאפשר שבמקום שיש טרחא דגופא, לא אומרים שנעשה נדר. (ועי' בשו"ת מהרי"ל דסקין סימן כד בהערה שמשמע להקל, ובס' משפט וצדקה פ"ד הערה צא עמ' קיט).

עוד יש לברר מה הדין אם אמר כך לאדם שאינו עני.

בחושן משפט (סימן רד ס"ח) מבואר שאדם שהתחייב לתת סכום כסף לחברו ולא נתן לו, אם זה סכום קטן, אמנם לא חייב לתת לו כי לא עשו קנין, אבל הוא נקרא מחוסר אמנה, כי סמכה דעתו של

⁸ ובזה מובן הדין שכתובת אשה מאתיים זוז, ולכאורה זה נראה ממש מעט, אבל למעשה זה היה מספיק לכלכל שנה שלמה.

ומרן ראש הישיבה שליט"א הוכיח שמאתיים זוז מפרנסים שנה שלמה, מדברי הגמרא בפרק הזהב, שהנותן סלע לחברו ואינו יודע אם הסלע הזה טוב או לא, יכול לומר שלא הלך לשולחני שיבדוק לו אותו. אבל אם עבר עליו יום שישו אינו יכול לומר כך, כיון שהיו רגילים מדי יום שישו לפרוט את הסלע שבידיהם כדי לקנות בו צרכי שבת והשבוע שלאחריו. ואגב כך הם בודקים אם הסלע שקיבלו אם הוא טוב או לא. משמע שסלע היה מספיק לשבוע שלם.

בסלע יש ארבעה זוזים, כלומר שארבעה זוזים היו מספיקים לשבוע, ובמשך השנה יש כחמישים שבועות, ונמצא שמאתיים זוז מספיקים לשנה שלמה. ובכך מבואר מדוע כתובת אשה היא מאתיים זוז.

המקבל שהבטיחו. אבל אם הבטיח סכום גדול, זה לא נחשב אפילו מחוסר אמנה, כיון שפעמים רבות אנשים מתרברבים ואין מתכוונים לקיים דבריהם, ולא האמין זה שיתן לו דברים אלו.

ומכל מקום אם התבטא בלשון התחייבות גמורה, באופן שחבירו האמין שיקיים הבטחתו, גם אם מדובר בסכום גדול עדיין נחשב מחוסר אמנה, כיון שהתבטא באופן של התחייבות גמורה. אמנם לא חייב לקיים, אבל נחשב למחוסר אמנה. (הגר"מ אריק במנחת פתים חו"מ שם, עפ"ד אור זרוע סימן תשמח).

אסמכתא בצדקה

יא. שאלה: אדם שקיבל על עצמו שאם יעשן סיגריה יתן עשרת אלפים ש"ח לצדקה, וכעת רואה שאינו מצליח להתאפק, וטוען שזו אסמכתא והוא פטור מלשלם, מה הדין בזה?

תשובה: חייב לשלם.

ידוע שאסמכתא אינה קונה. "אסמכתא" פירושה, שמתחייב ואומר שאם יקרה דבר מסויים, אתן כסף. כגון שאומר אם לא אגמור את העבודה עד יום ראשון אשלם לך כסף, ולמעשה לא הצליח לגמור.

מבואר בשלחן ערוך חו"מ (סימן רז ס"ג) האומר אם יהיה כך או אם תעשה כך, אתן לך מאה זוז או אקנה לך בית זה, ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך, אף על פי שעשה או שהיה הדבר, לא קנה. שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה.

אבל לגבי צדקה, כתב מרן בשלחן ערוך יו"ד (סימן רנח ס"י) שאם נדר לצדקה באסמכתא, כלומר שאמר אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה, חייב לתת.

והטעם, כי לגבי הקדש וצדקה לא שייך דין זה, וכמו בכל נדר ושבועה שלא שייך אסמכתא.

ולכן למעשה הוא חייב לשלם את כל הסכום לצדקה ואינו נפטר מהתשלום משום אסמכתא. (וע"ע בש"ע או"ח סימן תקסב ס"ג ובאחרונים שם).

אינו זוכר כמה התחייב

יב. שאלה: עשו מגבית ותרמתי סכום מסוים, ואיני זוכר כמה תרמתי, כיצד עלי לנהוג?

תשובה: ראשית יש לציין שהנכון להזדרז ולשלם. לפעמים גם הגבאי מאבד את המחברת של הרישומים וכדומה, ולכן לא ישתהה ויתן מיד.

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (יו"ד סימן רנט ס"ו): אין לקהל לתבוע מיסים וארנוניות ממעות של צדקה. בית הכנסת נקרא מעות של צדקה, ולכן אי אפשר לתבוע מהם לשלם ארנונה. כמדומני שבארץ ישראל רוב הערים או כולן לא מחייבים את בתי הכנסת בארנונה. אבל גם אם מדובר בערים בחו"ל שאינם מכירים בפטור הזה, מדין תורה אין בית הכנסת חייב לשלם, וכל מקום שלא חייב לשלם מדין תורה אין צריך לשלם כלל. דינא דמלכותא דינא נאמר רק בדבר שאינו נוגד את דיני התורה ואין בו הלכה, ועל זה נאמר שההסכמות שהמון העם קיבלו על עצמם, יש להם תוקף וחייב לנהוג על פיהם. כדי שמלך יוכל להנהיג את המדינה שלו הוא מנהיג חוקים במדינה, וחייבים העם לנהוג על פי חוקי המלך. אבל אם ההלכה קובעת שהאדם פטור מתשלום, אין תוקף דינא דמלכותא דינא נגד חוקי התורה. אבל צריכים להזהר שלא ייגרם חילול ה' חלילה ממעשיו. כמו כן צריך להזהר שלא ייגרר לשקר וכדומה, וכמו שנאמר מדבר שקר תרחק.

י"ז טבת התשפ"ג

למעשה כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ג) שהנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר, מרבה ליתן, עד שיאמר לא לכך התכוונתי. כלומר, אם יתכן שאמר סכום גבוה כלשהו, ואינו זוכר כמה בדיוק, יתן את הסכום הגבוה ביותר שיתכן שהתחייב אותו. אבל אינו צריך ליתן יותר מהסכום המירבי שיכול היה להתחייב. וכגון ששאלו אותו כמה התחייבת, אלף, אלפיים? והוא אומר יכול להיות, איני זוכר. חוזרים ושואלים אותו התחייבת עשרת אלפים? והוא אומר ודאי שלא. וכך אט אט מורידים את הסכום עד שמגיעים לסכום שאומר שיכול להיות שבאמת הוא הסכום שהתחייב. אבל הנכון לכתחלה שיהיה לשלם מיד ולא ישתהה, על מנת שלא ייכנס לספק הזה.

תשלום ארנונה עבור בתי כנסת

יג. שאלה: בעיר שמחייבים את בתי הכנסת לשלם ארנונה, האם מותר מצד ההלכה להערים על העירייה שבית הכנסת לא ישלם, או שדינא דמלכותא דינא?

משאו של מורנו הגאון הגדול הרב מצליח חי מאזוז שליט"א

במעמד אלפי בני ישראל ב"הילולא רבא דצדיקייא" התשפ"ג

ברשות מרנן ורבנן גדולי ישראל המפארים את שולחן המזרח, רבני ערים, ראשי ישיבות, מורי הוראות בישראל, ובראשם מורנו ורבנו מרן ראש הישיבה שליט"א, ומר אבי מרן הגאון הגדול הרב צמח מאזוז שליט"א מנהלה הרוחני של ישיבת כסא רחמים, ה' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, ה' עליהם יחיו, אמן.

בפרשת השבוע נאמר "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד" (שמות א' ז'), ושואלים חז"ל מהו כפל הלשון, מדוע נאמרו שש מילים להורות על ריבוי עם ישראל.

מבאר רש"י שבא הכתוב לרמוז שכל אשה ילדה ששה בכרס אחת, ולכן נאמרו שש מילים בפסוק.

כולן ילדו דוקא שש, לא אחת חמש ואחת שבע, אלא דוקא שש. ולכאורה צריך ביאור מה המיוחד במספר שש? אולי אדרבה, עדיף חמש, גם סימטרי גם חמסה...

עם המספר שש אנחנו נפגשים שוב ביציאת מצרים. עם ישראל יוצאים ממצרים שש מאות אלף איש, והתורה אומרת שזה מספר הגברים בלבד, חוץ מהנשים והטף. ולכאורה תמוה, מדוע התורה לא אומרת את המספר הכולל של כולם, אלא רק את מספר הגברים. שהם שש מאות אלף, כביכול מודגש כאן המספר שש, מה המיוחד במספר הזה?

זאת ועוד, שונה צורת מגן המלחמה של עם ישראל מכל סוגי המגנים. מגן רגיל הוא עגול או מרובע, אבל מגן דוד, המגן של עם ישראל, יש לו שש קצוות, וגם כאן מתעוררת התמיהה מה המיוחד במספר שש?

רבתינו המפרשים במסכת סנהדרין מסבירים שהאדם יכול להגן על עצמו מארבע רוחות, אבל מלמעלה ומלמטה אין לו אפשרות להגן, זה רק כח שמיימי שיכול להגן על האדם.

זהו המגן דוד, המגן בעל שש הקצוות, המורה על ארבע רוחות השמים, מעלה ומטה. זו גם הסיבה שכל אשה יהודייה ילדה ששה בכרס אחת ועם ישראל נמנו במספר שש מאות אלף, לרמוז שזהו הכח של עם ישראל. הגנה מעל הטבע, לא הגנה בדרך הטבע. גם בדור שלנו, אנחנו זוכרים את המלחמה הגדולה במדינת ישראל, מלחמת ששת הימים שנמשכה ששה ימים, לומר כי "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' " (זכריה ד' ו').

ישיבת כסא רחמים נוסדה בתונס לפני ששים שנה בדיוק. ששים שנה של למעלה מן הטבע.

כשפתח מרן הגאון "איש מצליח" את הישיבה, פעמים רבות שלא היה לו לתת לחם לאכול לבחורים באותו היום.

סיפר רבי ברכיה דיעי מג'רבא: הייתי לומד בישיבה, והרב היה אומר לי בא נצא לשוק לקנות. ואני אומר לו, כבוד הרב, הרי אמרת לי שאין כסף, והרב אומר לי אל תדאג, נצא לשוק.

באמצע הדרך אנשים פוגשים אותנו, ואומרים לרב, הנה כבוד הרב, יש כאן תרומה לישיבה, כך היינו קונים. המחזה חזר על עצמו כמה פעמים.

כאשר הבנים הגאונים שליט"א הגיעו לארץ ישראל ורצו לפתוח את הישיבה מחדש, ניגשו לידידו ורעו של מרן האיש מצליח, מורנו ורבנו הגאון הגדול רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל שהיה רבה של העיר נתיבות. אמרו לו הישיבה בתונס נסגרה ואנחנו רוצים להמשיך אותה כאן בארץ. אמר להם הרב, בשביל מה אתם פותחים, בשביל לסגור בעוד שבוע או שבועיים עם שארית הכסף שהבאתם?! אמרו לו, אנחנו פותחים וההמשך בידי של הקב"ה.

ועכשיו, תהילות לה' יתברך, ששים שנה הישיבה ברוך ה' קיימת, "פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד". אין כמעט עיר ואפילו ישוב בארץ שאין בו מורה הוראות בישראל או תלמיד חכם מהישיבה.

השבוע ערכנו סיום על הלכות מוקצה שלמדו התלמידים בישיבה. והשתתף שם גם חתנו של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל הגאון רבי אהרן בוטבול שליט"א, ואחר שבחן את התלמידים אמר שמוסר שיעורים קבועים בכמה כוללים בכמה מקומות בארץ, ובכל מקום ומקום האברכים בוגרי ישיבת כסא רחמים הם האברכים הטובים ביותר.

ממלכת התורה כסא רחמים קיימת בנסים. פעם הייתי אצל הגאון הצדיק רבי דוד אבוחצירא, ואמר לי: "תדעו לכם שישבת כסא רחמים היא ישיבה מעל הטבע, היא ספינה ששטה מעל ים הטבע. וכל מי שאוחז בספינת ישיבת כסא רחמים זוכה בישועות מעל הטבע".

אחים יקרים, אנחנו מודים לכם על התרומות, הסיוע, ההשתתפות, על ההערכה והאהבה שאתם נותנים לנו. ו"כמים הפנים לפנים".

הקב"ה יתן לכם ולרבנים של הישיבה שמוסרים נפש על הישיבה, שנזכה יחד כולם לבריאות איתנה ולהצלחה, לנחת דקדושה מהילדים, שמחה מכל המשפחה, לשפע של אושר ועושר עם עוד למעלה מששים שנים נוספות, אמן ואמן.

השיעור נמסר ביום ראשון י"ד שבט תשפ"ג

עורך העלון: הרב שלמה נחום

ביקורת: הרה"ג רבי יצחק מאזוז

ניתן להשיג את ספרי מורנו הרב שליט"א במייל, וכן

בכל רחבי הארץ בפל' 052-7108693

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל, וכן

ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com